

Model biznesu w sprawozdawczości organizacji – ocena ujawnień w sprawozdaniu z działalności

Bogusława Bek-Gaik, Bartosz Rymkiewicz*

Streszczenie: *Cel* – Analiza i ocena jakości praktyki ujawnień na temat modelu biznesu zawartych w sprawozdaniach z działalności spółek notowanych w ramach indeksu WIG20 za rok 2015.

Metodologia badania – Dokonano analizy ujawnień na temat modelu biznesu zawartych w sprawozdaniach z działalności spółek notowanych w ramach indeksu WIG20 za rok 2015. Wykorzystano elementy modelu biznesu zgodne ze Strukturą Ramową Raportu Zintegrowanego zaprezentowaną przez IIRC. W badaniu zastosowano metody badawcze, takie jak analiza treści publikacji korporacyjnych oraz analizę porównawczą.

Wynik – Wykazano, iż spółki rzadko używają określenia „model biznesu” w sprawozdaniach z działalności, a jeżeli już, są to tylko pojedyncze określenia bez głębszego omówienia. Należy jednak zaznaczyć, że analiza zawartości informacyjnej sprawozdania pozwala na identyfikację licznych elementów modelu biznesu. Można również stwierdzić, iż zawartość informacyjna sprawozdań z działalności może stanowić podstawę do sporządzania raportów zintegrowanych.

Oryginalność/wartość – Tematyka ujawniania informacji na temat modelu biznesu w sprawozdaniach przedsiębiorstwa nabiera współcześnie dużego znaczenia, w szczególności w odniesieniu do wytycznych dotyczących raportowania zintegrowanego opracowanych przez IIRC, stąd potrzeba badań w tym obszarze jest uzasadniona.

Słowa kluczowe: model biznesu, sprawozdanie z działalności, raportowanie zintegrowane

Wprowadzenie

Model Biznesu (*Business Model* – BM)¹ jest uznawany obecnie za fundamentalną koncepcję dla zrozumienia sposobu, w jaki organizacja działa i tworzy wartość. Jak wskazują badania, zainteresowanie ujawnieniami na temat modelu biznesu (*Business Model Disclosure* – BMD) dynamicznie wzrasta od momentu pojawienia się nowej formy sprawozdawczej – raportowania zintegrowanego. Model biznesu w strukturze ramowej raportowania zintegrowanego został wskazany jako kluczowe ujawnienie i zasadniczy element treści. Związane jest to z faktem, że inwestorzy wymagają dostępu do informacji na temat modelu biznesu, których nie dostarcza sprawozdanie finansowe w tradycyjnej formie (IIRC, 2013b). Charles Tilley, dyrektor zarządzający CIMA stwierdza, że „Wysokiej jakości sprawozdawczość

* dr hab. inż. Bogusława Bek-Gaik, AGH w Krakowie, Wydział Zarządzania, e-mail: bbek@zarz.agh.edu.pl; mgr Bartosz Rymkiewicz, AGH w Krakowie, Wydział Zarządzania, e-mail: bartosz.rymkiewicz@wp.

¹ Model biznesu jest różnie definiowany, co jest skutkiem spojrzenia na „model biznesowy” z wielu różnych punktów widzenia oraz dyscyplin naukowych. Najczęściej określany jest jako ogólna koncepcja przedstawiająca logikę prowadzenia biznesu. Obszerny przegląd definicji modelu biznesu można znaleźć m.in. w pracy Falencikowski (2013), por. także IIRC (2013b), s. 15–19.

dotycząca modelu biznesu ma znaczenie krytyczne w aspekcie pomagania inwestorom w lepszym zrozumieniu dokonań firmy w odniesieniu do wpływu, jaki mają czynniki zewnętrzne na organizację oraz tego, jak organizacje kreują wartość i utrzymują w dłuższym horyzoncie czasowym” (Lai i in., 2013, s. 2). Należy podkreślić, że IASB i IIRC podzielają pogląd, iż komunikacja dotycząca modelu biznesu i kreowania wartości powinna stanowić kolejny etap ewolucji sprawozdawczości organizacji oraz że ten rodzaj ujawnienia należy realizować w szczególnym formacie sprawozdawczości zwanym sprawozdaniem zintegrowanym.

Należy zaznaczyć, że dyskusja na temat modelu biznesu w rachunkowości trwa już od dłuższego czasu i koncentrowała się głównie wokół kwestii pomiaru. Podkreśla się, że organizacje powinny rozliczać takie same aktywa w różny sposób, zależnie od przyjętego modelu biznesowego. Doprowadziło to do rozwoju opartego na alternatywie podejścia do sprawozdawczości finansowej na bazie modelu biznesowego danej firmy (IACEW, 2010, s. 4, 8). W opracowaniu przygotowanym przez IAECW stwierdzono, że sprawozdawczość finansowa powinna zapewniać kontrolę realizacji modelu biznesowego organizacji².

Zwrócenie uwagi na narracyjne sekcje sprawozdania rocznego pozwoliło uświadomić sobie fakt, że model biznesu to także kwestia ujawnienia, a nie tylko pomiaru. Obecnie model biznesu stał się kluczowym ujawnieniem i zasadniczym elementem treści raportowania zintegrowanego. Pojawienie się modelu biznesu w sprawozdawczości jest niewątpliwie nowym zjawiskiem, stąd potrzeba badań w tym obszarze jest uzasadniona.

W niniejszym artykule autorzy zaprezentowali wyniki badań własnych na temat praktyki ujawnień modelu biznesu przez spółki giełdowe notowane w ramach indeksu WIG20 w sprawozdaniach z działalności za rok 2015. Podjęto również próbę oceny jakości i kompletności ujawnień poprzez analizę ich zgodności z proponowaną przez IIRC Strukturą Ramową raportowania zintegrowanego.

1. Model biznesu w sprawozdawczości organizacji

Koncepcja modelu biznesu znajduje się w centrum uwagi sprawozdawczości niefinansowej, tj. innej niż narracyjne sekcje sprawozdania finansowego. Stanowi to niewątpliwie skutek żądania użytkowników sprawozdań ujawniania przez organizacje realizowanego przez nie modelu biznesowego, co ma w zamierzeniu podnieść poziom zrozumienia działalności organizacji przez użytkowników oraz sposobu, w jaki ta organizacja zarabia pieniądze.

² Wyraźne odniesienie do modelu biznesu w sprawozdawczości finansowej pojawiło się w IFRS 9 *Instrumenty finansowe*, gdzie czytamy, że model biznesu firmy jest jednym z czynników decydujących o tym, czy aktywa finansowe mierzone są według kosztu zamortyzowanego czy według wartości godziwej. Inne przykłady pośredniego użycia modelu biznesu w IFRS-ach zostały zidentyfikowane w IFRS 10 *Consolidated Financial Statements*, odnoszące się do podmiotów inwestycyjnych; IAS 1 *Presentation of Financial Statements* – np. prezentacja aktywów i zobowiązań w podziale na krótkoterminowe i długoterminowe, IAS 7 *Statement of Cash Flows* – podmiot przedstawia swoje przepływy pieniężne w sposób, jaki jest najbardziej właściwy dla jego biznesu. Por. szerzej: Bek-Gaik (2016).

W grudniu 2010 roku IASB w oświadczeniu *Practice Statement on Management Commentary* stwierdził, że zarząd powinien przedstawić opis biznesu, aby pomóc użytkownikom sprawozdania finansowego zrozumieć logikę prowadzenia biznesu oraz zewnętrznego środowiska, w którym podmiot prowadzi działalność. Informacja taka służy za punkt wyjściowy do oceny i zrozumienia dokonań firmy, jej opcji strategicznych i perspektyw (IFRS, 2010, s. 12, §26). Ponadto, zależnie od charakteru danego biznesu, komentarz zarządu³ może obejmować zintegrowane omówienie następujących typów informacji: a) branże, w których dany podmiot prowadzi działalność; b) główne rynki zbytu oraz pozycja konkurencyjna na tych rynkach; c) istotne cechy środowisk – prawnego, regulacyjnego i makroekonomicznego, które wpływają na podmiot oraz na rynki, na których podmiot ten operuje; d) główne produkty organizacji, oferowane przez nią usługi, stosowane procesy biznesowe i metody dystrybucji; oraz e) struktura podmiotu i sposób, w jaki kreuje on wartość (IFRS, 2010, s. 12, §26). Zwrócenie przez IASB uwagi na narracyjne sekcje sprawozdania rocznego pozwoliło naukowcom prowadzącym badania w tym przedmiocie uświadomić sobie, że model biznesu to także kwestia ujawniania, a nie tylko pomiaru.

IASB i IIRC, świadome braku spójnego, porównywalnego i kompletnego pojęcia modelu biznesu rozpoczęły wspólne prace nad ujawnieniami na temat modelu biznesu⁴. Inicjatywa ta podkreśla rolę, jaką koncepcja modelu biznesu może odgrywać w korporacyjnym ujawnieniu sprawozdawczym. Jak podkreślono w Memorandum, IASB i IIRC podzielają pogląd, że komunikowanie informacji na temat kreowania wartości przez organizacje powinno stanowić kolejny krok w trwającej ewolucji sprawozdawczości korporacyjnej⁵. Model biznesu został wskazany jako kluczowe ujawnienie i zasadniczy element treści raportu zintegrowanego. Stąd też termin „model biznesu” jest szeroko omawiany w strukturze ramowej raportowania zintegrowanego, gdzie jest zidentyfikowany jako centralny motyw przewodni tego przyszłościowego kierunku sprawozdawczości.

³ Raport zarządu (nazywany również sprawozdaniem zarządu z działalności lub sprawozdaniem z działalności) jest niezwykle ważnym sprawozdaniem we współczesnym modelu sprawozdawczym. Szerzej na temat Komentarza zarządu: Walińska i in. (2015), s. 63–91; Krasodomska (2011); Gad (2015). W Polsce wytyczne odnośnie do raportu zarządu określono w następujących dokumentach: Ustawie z 29 września 1994 r. o rachunkowości (UoR), Dz.U. nr 76, poz. 694, ze zm., Rozporządzeniu Ministra Finansów z 19 lutego 2009 r. w sprawie informacji bieżących i okresowych przekazywanych przez emitentów papierów wartościowych, Dz.U. nr 33, poz. 259, Krajowym Standardzie Rachunkowości nr 9 *Sprawozdanie z działalności* (KSR 9). Regulacje międzynarodowe można znaleźć w standardzie opublikowanym w 2010 r. przez (IASB) – *Management Commentary. A framework for presentation* (por. IFRS, 2010).

⁴ IASB podpisał (luty 2013 r.) Memorandum Porozumienia z Międzynarodową Komisją ds. Sprawozdawczości Zintegrowanej (*International Integrated Reporting Committee*) w celu podniesienia jakości BMD.

⁵ „IASB i IIRC dzielą wizję ewolucji sprawozdawczości przedsiębiorstw na XXI w., w której harmonizacja i klarowność struktur ramowych sprawozdawczości korporacyjnej, standardy i wymogi, które wspomagają dążenia do spójności, zgodności i porównywalności prowadzą do podniesienia skuteczności/sprawności i efektywności praktyk sprawozdawczości korporacyjnej” (IASB and IIRC Foundation, 2013, s. 2).

2. Model biznesu w strukturze ramowej IIRC

W strukturze ramowej IIRC, termin „model biznesowy” został zdefiniowany jako „wybrany system złożony z nakładów i aktywów początkowych (*inputs*), działalności biznesowej, efektów końcowych działalności (*outputs*) oraz rezultatów, który to system ma kreować określoną wartość w krótkim, średnim i długim terminie” (IIRC, 2013a, s. 25). Jak czytamy, w strukturze ramowej model biznesu istnieje w samym rdzeniu (*core*) organizacji i reprezentuje podstawy działalności danego podmiotu, operującego w obrębie całościowej, kompleksowej architektury organizacyjnej.

Tabela 1

Kategorie, subkategorie i kluczowe słowa służące do określenia modelu biznesowego w ramach ujawnień zawartych w raporcie zintegrowanym

Kategorie modelu biznesu	Subkategorie modelu biznesu	Słowa kluczowe
Elementy na wejściu (<i>inputs</i>)	kapitał finansowy kapitał produkcyjny kapitał intelektualny	model finansowania infrastruktura własność intelektualna (wiedza, marki, wartości niematerialne i prawne, patenty) ludzie (szkolenie, motywowanie, różnicowanie pracowników) surowce, ekosystem
	kapitał ludzki kapitał naturalny kapitał społeczny	relacje (relacje ze społecznościami, łańcuch dostaw, wspólny rozwój technologiczny)
Działalność (<i>activity</i>)	działalność biznesowa (<i>business activity</i>)	badania i rozwój planowanie projektowanie produkcja różnicowanie produktów segmentacja rynku usługi serwisowe kontrola jakości poprawa działania zarządzanie relacjami serwis pogwarancyjny
	elementy na wyjściu (<i>outputs</i>)	produkty usługi odpady produkty uboczne
Rezultaty (<i>outcomes</i>)	kapitał finansowy kapitał produkcyjny kapitał intelektualny kapitał ludzki	zyski/straty, zwrot dla akcjonariusza zużycie aktywów efekty badań i rozwoju tworzenie zatrudnienia, rozwój pracowników
	kapitał naturalny kapitał społeczny	wpływ na środowisko satisfakcja klientów, wypłaty na rzecz lokalnej społeczności, filantropia

Źródło: Lai, Melloni, Stacchezzini (2013), s. 32.

Raportowanie zintegrowane powinno odpowiedzieć na następujące pytanie: Jaki jest model biznesu danej organizacji i w jakim stopniu jest on trwały? (IIRC, 2013a). W tym celu struktura ramowa raportowania zintegrowanego dostarcza konkretnych wytycznych co do tego, jak przedstawić wysokiej jakości ujawnienie dotyczące modelu biznesu organizacji.

Generalnie ujawnienia na temat modelu biznesu podzielono na cztery zasadnicze grupy⁶:

1. Ujawnienia dotyczące elementów na wejściu (*inputs*), obejmujące kapitały posiadane przez jednostkę tj. kapitał finansowy, produkcyjny, ludzki, intelektualny, społeczny i relacyjny oraz naturalny. Struktura ramowa IIRC rozróżnia: kapitał finansowy, kapitał wytworzony, kapitał ludzki, kapitał intelektualny, kapitał naturalny, kapitał społeczny i relacyjny.
2. Ujawnienie dotyczące działań biznesowych (*business activities*), obejmujące podstawowe działania służące tworzeniu wartości, tj. badania i rozwój, planowanie, projektowanie, produkcja, różnicowanie produktów, segmentacja rynku, dystrybucja, świadczenie usług, kontrola jakości, poprawa działania, zarządzanie relacjami oraz serwis gwarancyjny. W samym centrum (rdzeniu) modelu biznesu znajdują się działania biznesowe, które, poprzez konsumpcję i/lub transformację elementów na wejściu w elementy na wyjściu, mają na celu wygenerowanie wartościowych efektów (*outcomes*). Działania biznesowe mogą mieć również bezpośredni wpływ na efekty modelu biznesu, niezależnie od elementów na wyjściu (*outputs*).
3. Ujawnienia dotyczące elementów na wyjściu (*outputs*), obejmujące efekty działań biznesowych i wykorzystanych kapitałów, czyli produkty, usługi, odpady oraz inne produkty uboczne.
4. Ujawnienie dotyczące efektów/rezultatów (*outcomes*), obejmujące rezultaty działań biznesowych w ujęciu otoczenia wewnętrznego, jak i zewnętrznego, np. satysfakcja klientów, wynik finansowy, zwrot dla akcjonariuszy, zużycie aktywów, tworzenie zatrudnienia, rozwój pracownika i jego zaangażowanie, poprawa standardów życia, oddziaływanie na środowisko, licencje (IIRC, 2013b, s. 9–10)⁷.

W strukturze ramowej przedstawiono również zasady, jakimi należy kierować się opisując model biznesowy organizacji. Szczególną uwagę zwrócono na: jednoznaczny identyfikację kluczowych elementów modelu biznesowego wraz z ich przedstawieniem w postaci prostego schematu; odpowiedni opis (narrację), który przedstawia warunki i okoliczności,

⁶ W celu uporządkowania ujawnień na temat modelu biznesu w strukturze ramowej IR zaproponowano również mapę modelu biznesowego (IIRC, 2013b, s. 10).

⁷ Efekty to wewnętrzne i zewnętrzne konsekwencje, jakie nastąpiły w rezultacie działań biznesowych prowadzonych przez organizację oraz jej elementów na wyjściu. Efekty mogą być: wewnętrzne dla organizacji (np. morale pracowników i reputacja organizacji) lub zewnętrzne (np. korzyści, jakie klienci uzyskują z produktów i usług oferowanych przez organizację, kontrybucje do lokalnej gospodarki za pośrednictwem zatrudnienia i podatków oraz wpływ na środowisko). Identyfikowanie i opisywanie efektów, szczególnie w odniesieniu do efektów wewnętrznych, może wymagać ujawnienia wpływu działań organizacji „w górę” i „w dół” łańcucha wartości (np. emisje dwutlenku węgla spowodowane przez produkty wytwarzane przez organizację oraz praktyki pracownicze kluczowych dostawców) (por. Lai i in., 2013).

w jakich organizacja funkcjonuje; identyfikację kluczowych interesariuszy; opis kluczowych czynników wpływających na kreowanie wartości (*key value drivers*), tzw. *drivery wartości*, opis łańcucha wartości; powiązanie z innymi aspektami raportowania, w tym z raportowaniem na temat strategii organizacji, szans i ryzyka; wskaźniki realizacji działań/osiągnięcia celów (*key performance indicators*) (Bek-Gaik, Rymkiewicz, 2016, s. 35).

3. Badanie własne

W celu zidentyfikowania ujawnień na temat modelu biznesu⁸ autorzy przeanalizowali treść sprawozdania z działalności i raportów zintegrowanych publikowanych przez spółki notowane na GPW w ramach indeksu WIG20 za rok 2015⁹.

W badaniu dokonano analizy treści wykorzystując mapę ujawnień na temat modelu biznesu zaproponowaną przez IIRC (IIRC, 2013b, s. 10). Autorzy postanowili sprawdzić, czy ujawnienia publikowane w tradycyjnych raportach okresowych zawierają informacje na temat modelu biznesu zgodne z wytycznymi opracowanymi przez IIRC dla raportów zintegrowanych. Jako przedmiot badania wzięto pod uwagę sprawozdania z działalności jednostki za rok 2015 spółek notowanych na GPW w ramach indeksu WIG20¹⁰. Wybór sprawozdań z działalności spośród licznych publikacji korporacyjnych podyktowany został ich dostępnością i obligatoryjnością¹¹, zaś wybór spółek z indeksu WIG20 – jakością prezentowanych przez nich publikacji. Są to największe spółki notowane na GPW, charakteryzujące się wysokim poziomem zaangażowania i doświadczenia w sporządzaniu raportów. W sumie uzyskano próbę badawczą liczącą 20 sprawozdań spółek. W badaniu wykorzystano metody badawcze w postaci analizy treści dokumentów oraz analizę porównawczą.

Sprawozdania z działalności publikowane przez spółki charakteryzują się różnym stopniem jakości ujawnianych informacji, a także różną formą wizualną. Część spółek sporządza bardzo skromne sprawozdania zawierające niewiele informacji i mające na celu jedynie wypełnienie obowiązków wynikających z ustawy¹² (liczba stron waha się od zaledwie 22 do 211), inne zaś sporządzają rozbudowane raporty z urozmaiconą stroną wizualną (10 spółek sporządziło sprawozdania o wzbogaconej formie wizualnej zawierającej graficzne

⁸ Należy zaznaczyć, że badania dotyczące ujawnień na temat modelu biznesu są we wczesnej fazie rozwoju, w Polsce badania przeprowadzili m.in. Bek-Gaik, B. Rymkiewicz (2015a, 2015b). Walińska, Bek-Gaik, Gad, Rymkiewicz (2015).

⁹ Należy zaznaczyć, iż wytyczne dotyczące raportowania zintegrowanego zostały opublikowane dopiero w grudniu 2013 r., w związku z czym jest to rozwiązanie relatywnie nowe i mało popularne wśród spółek publicznych w Polsce. Opublikowane do tej pory raporty zintegrowane za lata 2013 i 2014 w umiarkowanym stopniu realizowały wytyczne IIRC dotyczące ujawniania informacji na temat modelu biznesu przedsiębiorstwa. Badania na temat prezentacji modelu biznesu w raportach zintegrowanych w Polsce prowadzili m.in. Jabłoński (2016), Gaik, Rymkiewicz (2016).

¹⁰ Spółki notowane w ramach indeksu WIG20 na dzień 12 sierpnia 2016 r.

¹¹ Zgodnie z art. 49 ust. 1 UoR obowiązek sporządzania sprawozdania z działalności ciąży na kierowniku jednostki m.in. spółek kapitałowych.

¹² Zakres ujawnień, jakie powinny przedstawić podmioty zobligowane do sporządzania z działalności, został zawarty w art. 49 ust. 2, 2a, 2b, 3 UoR.

schematy, zdjęcia i rysunki). Podstawowe dane na temat badanych sprawozdań z działalności jednostki zaprezentowano w tabeli 2. Warto również zaznaczyć, że pięć spośród badanych spółek sporządziło poza sprawozdaniem z działalności również raport zintegrowany (KGHM, LOTOS, PGE, PKN ORLEN oraz TAURON). Raporty te zostały sporządzone zgodnie z wytycznymi GRI G4 (wszystkie) oraz wytycznymi IIRC (wszystkie oprócz raportu spółki TAURON).

Tabela 2

Podstawowe informacje na temat sprawozdań z działalności badanych spółek

	ALIOR	ASSECOPOL	BZWBK	CCC	CYFRPLSAT	ENEA	ENERGA	EUROCASH	KGHM	LOTOS
Liczba stron	131	43	111	186	178	130	118	89	100	178
Strona wizualna										
– zwykła	X		X		X				X	
– urozmaicona		X		X		X	X	X		X
Czy spółka sporządziła raport zintegrowany?									X	X
	LPP	MBANK	ORANGE PL	PEKAO	PGE	PGNiG	PKN ORLEN	PKO BP	PZU	TAURON PE
Liczba stron	22	171	60	100	169	104	117	93	211	152
Strona wizualna										
– zwykła	X		X	X		X		X		X
– urozmaicona		X			X		X		X	
Czy spółka sporządziła raport zintegrowany?					X		X			X

Źródło: opracowanie własne.

Podstawowym elementem modelu biznesu są kapitały posiadane przez przedsiębiorstwo, wykorzystywane w procesie tworzenia wartości. IIRC wyróżnia sześć podstawowych grup kapitałów: finansowe, produkcyjne, intelektualne, ludzkie, społeczne i relacyjne oraz naturalne¹³. Wszystkie badane spółki ujawniły informacje na temat kapitału finansowego. Nie jest to zaskoczenie, gdyż w sprawozdaniach z działalności spółki zwykle zamieszczają skrócone sprawozdanie finansowe obejmujące skrócony bilans, rachunek zysków i strat oraz rachunek przepływów pieniężnych, bądź zestawienia najważniejszych danych finansowych. Również kapitał produkcyjny (obejmujący m.in. urządzenia, narzędzia, materiały i nieruchomości) ujawniany jest przez wszystkie spółki. Przedsiębiorstwa w bardzo

¹³ Szczegółowe omówienie poszczególnych kapitałów zostało przedstawione w IIRC (2013c).

różnorodny sposób przedstawiają informacje na temat kapitału produkcyjnego, co wynika m.in. z różnego charakteru działalności poszczególnych spółek (część spółek to spółki usługowe, a część produkcyjne). Banki prezentują informacje na temat liczby placówek i bankomatów (np. MBANK lub PEKAO), spółki energetyczne prezentują informacje na temat długości sieci energetycznej, posiadanych elektrowni konwencjonalnych i odnawialnych źródeł energii (np. PGE, TAURON), spółki zajmujące się handlem prezentują informacje na temat liczby sklepów, hurtowni oraz magazynów (np. EUROCASH, CCC), spółki petrochemiczne prezentują informacje na temat posiadanych stacji paliw, punktów wydobywczych, rafinerii (np. LOTOS, PKNORLEN). Ujawnienia na temat kapitału intelektualnego prezentuje 17 spółek (85%). Spółki prezentują informacje np. o stosowanych technikach wydobywczych i przetwórstwa (KGHM), technologiach rafineryjnych (LOTOS), systemach bankowości elektronicznej (PEKAO) lub technologii telewizji internetowej (CYFROWY POLSAT). Ujawnienia na temat kapitału ludzkiego prezentuje 18 spółek (90%). Są to w większości informacje na temat wielkości zatrudnienia, rodzaju umów o pracę, struktury zatrudnienia, wieku itp. Dane na temat kapitału społecznego i relacyjnego można znaleźć w 17 raportach (85%) i obejmują one ujawnienia na temat relacji z pracownikami i organizacjami związkowymi (np. PEKAO), z partnerami (np. MBANK), organizacjami międzynarodowymi, społecznościami lokalnymi (np. PGE), dostawcami i klientami (CYFROWY POLSAT). Ujawnienia na temat kapitału naturalnego prezentowane są przez 8 spółek (40%). Niewielka liczba ujawnień wynika ze specyfiki badanych spółek, z których znaczna część pochodzi z branż, tj. finanse, IT czy ubezpieczenia, które nie wykorzystują kapitału naturalnego w swojej działalności. Informacje na temat kapitału naturalnego prezentują w głównej mierze spółki z przemysłu wydobywczego, energetycznego i petrochemicznego (np. KGHM, LOTOS, PKN ORLEN, PGE) i obejmują one dane na temat posiadanych koncesji wydobywczych i poszukiwawczych, wielkości złóż, posiadanych kopalni.

Należy zaznaczyć, iż wśród informacji na temat elementów na wejściu (*inputs*) dominują dane o charakterze ilościowym, w dużo mniejszym zakresie prezentowane są informacje opisowe.

Drugi element modelu biznesu zgodnego z wytycznymi IIRC stanowią działania biznesowe (*business activities*). Obejmuje on dwanaście grup ujawnień: badania i rozwój, planowanie, projektowanie, produkcję, różnicowanie produktów, segmentację rynku, dystrybucję, świadczenie usług, kontrolę jakości, poprawę działania, zarządzanie relacjami oraz serwis gwarancyjny. Pierwszą grupę ujawnień stanowią badania i rozwój, prezentowane przez 11 spółek (55%). Spółki w sprawozdaniach z działalności prezentują informacje na temat prowadzonych i zrealizowanych programach badawczo-rozwojowych (np. KGHM informuje o realizacji programu Inteligentnego Ciągu Technologicznego i programach CuBR, DISIRE), wdrażanych inwestycjach kluczowych dla działalności (ENERGA informuje o projektach Smart Toruń, Upgrid itp.), wprowadzanych innowacjach (np. MBANK informuje o aplikacjach mobilnych i portalach informacyjnych). Ujawnienia z zakresu planowania prezentowało 15 spółek (75%) i w większości przypadków związane były ze strategią

spółek (np. KGHM informuje o strategii na lata 2015–2020 z perspektywą do 2040 roku), perspektyw rozwoju (np. PEKAO) oraz planowanych inwestycjach (np. ENEA). Ujawnienia na temat produkcji zaprezentowano w 9 sprawozdaniach (45%). Mała liczba ujawnień, podobnie jak w przypadku ujawnień na temat kapitału naturalnego, wynika z profilu działalności niektórych podmiotów, tylko spółki o charakterze produkcyjnym udzielają informacji tego typu. Spółki prezentują informacje o procesie produkcji (np. KGHM przedstawił proces produkcji od poszukiwania i rozpoznawania po przetwórstwo). Większość spółek informuje na temat różnicowania produktów (19 z 20 spółek), nie robi tego tylko LPP. Informacje na temat segmentacji rynku zaprezentowano w 17 sprawozdaniach: spółki najczęściej dzielą rynki na klientów indywidualnych i biznesowych (PGE), detalicznych i hurtowych (ENERGA) oraz detalicznych, korporacyjnych i inwestycyjnych (MBANK). Ujawnienia na temat dystrybucji dotyczą kanałów dystrybucji oraz sieci sprzedaży (np. LPP informuje o prowadzeniu sprzedaży poprzez sklepy tradycyjne i sklep internetowy, PEKAO opiera zaś sieć dystrybucji o placówki bankowe, bankowość elektroniczną i bankowość mobilną). Ujawnienia na temat świadczenia usług prezentowane są głównie przez spółki usługowe (ASSECOPOL, ALIOR, BZW BK), ale również niektóre spółki produkcyjne, głównie z branży energetycznej, zajmujące się oprócz produkcji także dystrybucją (ENEA, ENERGA, PGE). Tematykę kontroli jakości porusza w swoich sprawozdaniach 7 spółek. Są to spółki świadczące usługi, zaś ich jakość decyduje o utrzymaniu klienta. W sprawozdaniach przedstawiane są informacje na temat prowadzonych badań satysfakcji i jakości usług (np. PGE), działań zwiększających jakość usług (np. MBANK), audytach jakości komunikacji z klientem (np. PZU). Ujawnienia dotyczące poprawy działania związane są w większości przypadków z prowadzonymi badaniami i programami rozwojowymi mającymi na celu poprawę efektywności i jakości usług. Działania biznesowe z zakresu zarządzania relacjami prezentowane są przez wszystkie badane spółki. Spółki prezentują informacje na temat działań z zakresu społecznej odpowiedzialności biznesu (np. ENEA prowadzi działalność sponsoringową w zakresie sportu i kultury, zaś PEKAO prowadzi działalność charytatywną), współpracy z ośrodkami naukowo-badawczymi (np. ENERGA współpracująca z licznymi uniwersytetami i Narodowym Centrum Badań i Rozwoju), wspierania dostawców lokalnych (np. EUROCASH), dialogu z organizacjami pracowników (np. PEKAO), dialogu społecznego (np. PKN ORLEN).

Trzeci element modelu biznesu zgodnego z wytycznymi IIRC stanowią elementy na wyjściu (*outputs*). W ramach tego elementu można wyodrębnić cztery grupy ujawnień będących wynikami zrealizowanych działań biznesowych: produkty, usługi, odpady oraz inne produkty uboczne. W ramach tego elementu dominują dane ilościowe obrazujące wielkość przychodów, masę lub ilość wytworzonych produktów. Informacje na temat wytworzonych produktów przedstawiło 90% badanych spółek, zaś jeżeli chodzi o usługi – 80%. Dużo mniejszą popularnością cieszą się ujawnienia na temat odpadów (15%) oraz innych produktów ubocznych (25%). Tego typu ujawnienia dotyczą w szczególności spółek zajmujących się działalnością produkcyjną. Spółki w ramach sprawozdań z działalności bardzo ogólnie

podchodzą do tych elementów, prezentując wyłącznie skromne dane dotyczące wielkości emisji gazów cieplarnianych (np. ENEA) oraz ilości wyprodukowanych i przekazanych do ponownego przetworzenia odpadów (np. PGE). Należy jednakże zaznaczyć, iż ujawnienia tego typu bardzo często szczegółowo omawiane są w raportach środowiskowych, społecznych i zrównoważonego rozwoju, w szczególności opartych o wytyczne Global Reporting Initiative (GRI).

Ostatni element modelu biznesu opartego na wytycznych IIRC stanowią rezultaty (*outcomes*). W ramach wskazanego elementu wyróżnić można dziewięć grup ujawnień odnoszących się do rezultatów prowadzonych działań biznesowych, zarówno wobec przedsiębiorstwa, jak i jego interesariuszy wewnętrznych i zewnętrznych. Wyróżnić można następujące grupy: satysfakcja klientów (ujawniane przez 35% spółek), wynik finansowy (100%), zwrot dla akcjonariuszy (85%), zużycie aktywów (85%), tworzenie zatrudnienia (90%), rozwój pracownika i jego zaangażowanie (60%), poprawa standardów życia (75%), oddziaływanie na środowisko (60%) oraz otrzymane licencje (45%). Spółki informują o przeprowadzanych badaniach na temat satysfakcji klientów, mających na celu podniesienie jakości świadczonych usług lub wytwarzanych produktów (np. MBANK prowadzi badania satysfakcji firm korzystających z usług spółki mierzoną wskaźnikiem NPS; PGE wprowadziła program *Happy or Not* oraz badania satysfakcji z wykorzystaniem wskaźnika CSI (*Customer Satisfaction Index*), zaś PKN ORLEN wprowadził System Badania Satysfakcji Klienta). Zwrot dla akcjonariuszy prezentowany jest w sprawozdaniach w postaci polityki dywidendowej, zaś zużycie aktywów w postaci wielkości amortyzacji. Szeroko przedstawiane są przez spółki ujawnienia na temat tworzenia zatrudnienia oraz rozwoju pracowników i ich zaangażowania. Spółki prezentują wielkość zatrudnienia w roku bieżącym i roku poprzedzającym, a także wskazują na przyczyny odejść, przedstawiają także wielkości średniego wynagrodzenia i jego relacje względem minimalnego wynagrodzenia. Wiele spółek publikuje również informacje na temat prowadzonych systemów i programów wspierających rekrutację (np. MBANK prowadzi program poszukiwania młodych talentów – Program Rozwoju Młodych Talentów, PGE zaś program Adaptacji Nowych Pracowników „Włącz prąd”). Spółki poświęcają również wiele miejsca prezentacji programów rozwojowych i szkoleniowych (np. PGE prowadzi programy: Akademia HR Biznes Partnera, Akademia Menedżera Procesów Kadrowo-Placowych, program rozwoju kompetencji menedżerskich, PKN ORLEN programy: Strefa Lidera, Talent Academy). Poprawa standardów życia i oddziaływanie na środowisko w dużej mierze związane jest z ujawnieniami na temat społecznej odpowiedzialności biznesu (np. ENERGA prezentuje informacje na temat Programu Smart Toruń mającego na celu m.in. redukcję emisji CO₂, KGHM zaś informuje o prowadzonym Programie Promocji Zdrowia i Przeciwdziałania Zagrożeniom Środowiska oraz wydatkach na inwestycje proekologiczne w 2015 r. w kwocie 631 mln zł). Uzyskiwane licencje związane są zaś z koncesjami oraz prawami majątkowymi, a w szczególności certyfikatami energetycznymi.

Jednocześnie należy zaznaczyć, że tylko w połowie sprawozdań z działalności spółek można spotkać się z określeniem „model biznesu” lub „model biznesowy”. W większości przypadków są to tylko pojedynczo użyte wyrażenia, bliżej niezdefiniowane. Tylko dwie spółki (CCC oraz MBANK) w ramach raportu zamieściło rozdział o modelu biznesu, zaś jedna (PGE) przedstawiło model biznesu w postaci schematu.

W rozdziale o modelu biznesu spółka CCC porusza tematykę dystrybucji (w tym omówienie otoczenia rynkowego z podziałem na regiony, w których spółka prowadzi sprzedaż detaliczną, dane na temat obecności na rynkach, liczby posiadanych sklepów własnych i franczyzowych w poszczególnych krajach, łącznej powierzchni sklepów, wielkości przychodu na metr kwadratowy powierzchni sklepowej), logistyki (w tym informacje na temat wielkości w pełni zautomatyzowanego centrum logistycznego oraz centrum dystrybucyjnego) oraz produkcji i dostaw (w tym dane na temat struktury terytorialnej zakupów obuwia, rodzajów produktów). Informacje na temat modelu biznesu przedstawiane są w postaci tabel i wykresów uzupełnianych krótkim opisem. Dominują dane ilościowe. Rozdział składa się z 10 stron, co stanowi 5,4% objętości całego sprawozdania z działalności spółki CCC.

Spółka MBANK w swoim sprawozdaniu z działalności zamieściła rozdział „Charakterystyka modelu biznesowego Grupy mBanku” liczący trochę ponad jedną stronę, co stanowi około 0,6% objętości raportu. Spółka opisuje w nim krótko historię działalności spółki, oferowane produkty bankowe, liczbę klientów indywidualnych i biznesowych, realizację strategii zorientowanej na klientów, wprowadzone innowacyjne produkty stanowiące trzon działalności operacyjnej (przyjazna platforma internetowa Nowy mBank, aplikacja mobilna, bankowość wideo, płatności P2P itp.), dystrybucję produktów (opartej o najnowocześniejsze technologie). Przedstawione przez spółkę informacje są bardzo ogólne i można je uznać za pewien schemat, który dopełniają informacje zawarte w dalszej części sprawozdania.

Spółka PGE poprzestała na sporządzeniu schematu modelu biznesowego przedstawiającego proces produkcji, dystrybucji i sprzedaży energii elektrycznej, praw majątkowych i CO₂. Ponadto spółka przedstawia najważniejsze dane na temat energetyki konwencjonalnej, odnawialnej, obrotu oraz dystrybucji, takie jak rodzaj działalności, kluczowe aktywa segmentu, wolumen energii, pozycja rynkowa, przychody, EBITDA, udział w EBITDA grupy, nakłady inwestycyjne, wielkość aktywów oraz moc zainstalowaną.

Przeprowadzona przez autorów analiza sprawozdań z działalności wykazała, że w sprawozdaniu z działalności znajduje się wiele elementów charakterystycznych dla modelu biznesowego zgodnego z wytycznymi IIRC. Należy zaznaczyć, że spółki raczej nie używają określenia „model biznesu” lub „model biznesowy”, a jedynie omawiają podstawowe elementy modelu biznesu w różnych częściach sprawozdania. Tylko trzy spółki w wąskim zakresie wyodrębniają fragment sprawozdania na temat modelu biznesu i są to CCC, MBANK oraz PGE. Ujawnienia dotyczące modelu biznesu są rzadko skoncentrowane na tworzeniu wartości, a jakość i dokładność poszczególnych kategorii ujawnień modelu biznesu jest bardzo zróżnicowana.

Analiza sprawozdań z działalności jednostek pod względem ich zawartości informacyjnej pozwala na stwierdzenie, iż mogą one stanowić podstawę do sporządzania raportów zintegrowanych.

Uwagi końcowe

Niewątpliwie model biznesu to zagadnienie bardzo ważne i stanowi nowe wyzwanie dla sprawozdawczości organizacji. Zainteresowanie modelem biznesu w literaturze przedmiotu i praktyce gospodarczej ciągle wzrasta, w związku z czym poszukuje się jak najdoskonalszego sposobu jego ujawnienia. Należy podkreślić, iż model biznesowy został wskazany jako jeden z głównych tematów dla przyszłego ukierunkowania raportowania organizacji z uwagi na fakt, że pokazuje sposób, w jaki organizacja kreuje, zatrzymuje i przechwytuje wartość (IIRC, 2011). Stąd stał się obszarem wnikliwych badań.

Badania dotyczące praktyki ujawniania modelu biznesu w sprawozdawczości organizacji mają krótką historię, szczególnie w praktyce polskiej, pozwalają jednak na sformułowanie następujących wniosków:

1. Spółki ujawniają komponenty modelu biznesu w różnych publikacjach korporacyjnych (ujawnienia na ten temat można odnaleźć m.in. w raportach zintegrowanych [Bek-Gaik, Rymkiewicz, 2015a, 2015b, 2016; Jabłoński, 2016], raportach rocznych [Bek-Gaik, Rymkiewicz, 2015a; Walińska i in., 2015], sprawozdaniach z działalności, sprawozdaniach finansowych [Walińska i in., 2015], raportach społecznych i środowiskowych [Bek-Gaik, Rymkiewicz, 2015a; Walińska i in., 2015]).
2. Wiele komponentów modelu biznesu jest ujawnianych w sprawozdaniu z działalności, jednakże są one rozmieszczone w różnych miejscach sprawozdania i nie są ze sobą bezpośrednio powiązane, co utrudnia analizę.
3. Ujawnienia dotyczące modelu biznesu są rzadko skoncentrowane na tworzeniu wartości, co uniemożliwia interesariuszom pełne zrozumienie procesu tworzenia wartości w organizacji (tylko niektóre spółki zamieszczają schematy tworzenia wartości, jednak nie omawiają ich).
4. Jakość i dokładność poszczególnych kategorii ujawnień modelu biznesu jest bardzo zróżnicowana (spółki bardzo mocno skupiają się na kwestiach pracowniczych i produktach, pomijając proces tworzenia wartości).
5. Bardzo często ujawnienia na temat modelu biznesu są mylone z ujawnieniami na temat strategii organizacji.
6. Spółki ujawniają głównie listę kluczowych elementów modelu biznesu (zwykle w postaci schematu), nie pokazując ich wpływu na wartość.
7. W momencie pojawienia się raportowania zintegrowanego spółki zaczęły prezentować schematy modelu biznesu, natomiast poszczególne jego komponenty są omawiane w różnych częściach raportu.

Reasumując, na podstawie przeprowadzonego przeglądu literatury przedmiotu oraz wyników badań własnych autorów, należy stwierdzić, że ujawnienia na temat modelu biznesu są niezmiernie istotne, a właściwie wyartykułowany model biznesu umożliwi ocenę dokonania podmiotów oraz poznanie dynamiki wartości w organizacji. Ujawnienia na temat modelu biznesu z pewnością wpływają również na zwiększenie istotności merytorycznej i rzetelności informacji finansowych. Model biznesu stanowi niewątpliwie podstawę prowadzenia działalności gospodarczej i jest fundamentem budowania przewagi konkurencyjnej, stąd też pojawiają się obawy związane z prezentacją ujawnień na jego temat. Z drugiej strony można założyć, iż publikacja informacji na temat modelu biznesu mogłaby wpłynąć pozytywnie na całość rynku, zwiększając jego efektywność i poprawę jakości produktów i usług.

Wytyczne dotyczące raportowania zintegrowanego opracowane przez IIRC w grudniu 2013 roku na nowo otworzyły dyskusję nad potrzebą raportowania zagadnień związanych z modelem biznesu jednostki gospodarczej. Z pewnością zagadnienie modelu biznesu i jego ujawnień jest wyzwaniem dla przyszłych badań naukowych.

Literatura

- Bek-Gaik, B. (2016). Model biznesu w sprawozdawczości organizacji – przegląd badań. *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, 268, 43–53.
- Bek-Gaik, B., Rymkiewicz, B. (2015a). Model biznesu w sprawozdawczości polskich spółek publicznych na przykładzie branży energetycznej. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Zarządzanie Kosztami i Dokonaniami*, 398, 36–52.
- Bek-Gaik, B., Rymkiewicz, B. (2015b). Sprawozdawczość zintegrowana w praktyce polskich spółek giełdowych. W: B. Micherda (red.), *Sprawozdawczość i rewizja finansowa: uwarunkowania ekonomiczne, społeczne i regulacyjne* (s. 60–83). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego.
- Bek-Gaik, B., Rymkiewicz, B. (2016). Model biznesu w raportowaniu zintegrowanym. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 442, 32–51.
- Falencikowski, T. (2013). *Spójność modeli biznesu. Koncepcja i pomiar*. Warszawa: CeDeWu.
- Gad, J. (2015). Sprawozdanie z działalności we współczesnym modelu raportowania – praktyka sprawozdawcza spółek publicznych notowanych na GPW. *Zarządzanie i Finanse*, 1, 79–90.
- IASB and IIRC Foundation (2013). *Memorandum of Understanding*. Pobrane z: <http://www.ifrs.org/Use-around-the-world/Documents/MoU-IIRC-and-IFRS-Foundation-December-2014.pdf> (8.01.2017).
- ICAEW (2010). *Business Models in Accounting. The Theory of the Firm and Financial Reporting. Information for Better Markets Initiative*. Pobrane z: <https://www.icaew.com/-/media/corporate/files/technical/financial-reporting/information-for-better-markets/bmia-published-report.ashx> (8.01.2017).
- IFRS (2010). *IFRS Practice Statement. Management Commentary. A Framework for Presentation*. Pobrane z: <http://www.ifrs.org/Current-Projects/IASB-Projects/Management-Commentary/IFRS-Practice-Statement/Documents/Managementcommentarypracticestatement8December.pdf> (8.01.2017).
- IIRC (2011). *Towards Integrated Reporting. Communicating Value in the 21st Century*. Pobrane z: http://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2011/09/IR-Discussion-Paper-2011_spreads.pdf (1.03.2016).
- IIRC (2013a). *The International <IR> Framework*. Pobrane z: <https://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2013/12/13-12-08-THE-INTERNATIONAL-IR-FRAMEWORK-2-1.pdf> (8.01.2017).
- IIRC (2013b). *Business Model Background Paper for <IR>*. Pobrane z: http://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2013/03/Business_Model.pdf (25.08.2016).
- IIRC (2013c). *Capitals Background Paper for <IR>*. Pobrane z: <http://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2013/03/IR-Background-Paper-Capitals.pdf> (25.08.2016).
- Jabłoński, M. (2016). Model biznesu w raportach okresowych sprawozdawczości przedsiębiorstw – intencje i wyniki. *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 79, 227–244.

- Krasodomska, J. (2011). Komentarz zarządu w świetle wytycznych Rady Międzynarodowych Standardów Rachunkowości. *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, 61 (117), 89–106.
- Lai, A., Melloni, G., Stacchezzini, R. (2013). *Disclosing Business Model in the "Integrated Report": Evidence from European Early Adopters*. Pobrane z: http://www.aidea2013.it/docs/400_aidea2013_accounting.pdf (25.02.2016).
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości. Dz.U. 2016, poz. 1047 z późn. zm.
- Walińska, E., Bek-Gaik, B., Gad, J., Rymkiewicz, B. (2015). *Sprawozdawczość przedsiębiorstwa jako narzędzie komunikacji z otoczeniem. Wymiar finansowy i niefinansowy*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

BUSINESS MODEL IN THE ORGANIZATION REPORTING – ASSESSMENT DISCLOSURE IN THE MANAGEMENT COMMENTARY

Abstract: *Purpose* – Analysis and assessment of the quality of the practice of business model disclosures contained in the 2015 reports of the public companies listed in the WIG20 index.

Design/methodology/approach – The authors analysed the business model disclosures contained in the management commentaries of public companies listed in the WIG20 index for the fiscal year of 2015. The authors used the elements of the business model in line with the Integrated Reporting Framework presented by the IIRC. The study used research methods such as content analysis of corporate publications and a comparative analysis.

Findings – The authors showed that companies rarely use the term “business model” in the management commentary, and whenever they do, it is only through individual references without any insightful discussion. It should, however, be noted that the analysis of the informative content of the reports allows for identification of a number of elements of the business model. It can be also found that the informative content of the reports provides a sufficient basis for production of integrated reports.

Originality/value – The subject of the business model disclosures in corporate reports is gaining great importance today, particularly with regard to the integrated reporting guidelines developed by the IIRC, thus the need to do research in this area is well justified.

Keywords: business model, management commentary, integrated reporting

Cytowanie

- Bek-Gaik, B., Rymkiewicz, B. (2017). Model biznesu w sprawozdawczości organizacji – ocena ujawnień w sprawozdaniu z działalności. *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 1 (85), 201–214. DOI: 10.18276/frfu.2017.1.85-17.